

378
м 72

Р-У

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

1459/—

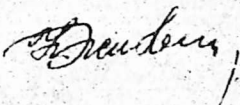
На правах рукопису

МИЛЕНКО МИКОЛА ВОЛОДИМИРОВИЧ

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВІДСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ У ВИЩОМУ ВІЙСЬКОВОМУ НАВЧАЛЬНОМУ
ЗАКЛАДІ

ІЗ.00.01. - теорія та історія педагогіки

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1993

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100313049

Київський педагогічний
інститут ім. О.М. Горького
БІБЛІОТЕКА

Дисертація є рукопис.

Робота виконана в Київському державному педагогічному інституті іноземних мов.

Наукові керівники: кандидат педагогічних наук, доцент
СПІЦІН Євген Сергійович,

кандидат педагогічних наук, доцент
ПРОКОФ'ЄВ Юрій Михайлович

Офіційні опоненти: член-кореспондент АПН України, доктор педагогічних наук, професор
ТХОРКЕВСЬКИЙ Дмитро Олександрович

кандидат педагогічних наук
ЗУЄВ Олег Григорович

Провідна організація - Академія Збройних Сил України

Захист відбудеться " 17 " лютого 1994 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради К ІІЗ.ОІ.ОЗ. в Українському державному педагогічному університеті ім. М.П.Драгоманова. /252030, м.Київ, вул. Пирогова, 9/.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Українського державного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова.

Автореферат розіслано " 10 " січня 1994 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради *Долінська* - Д.В.Долінська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Одним із головних завдань, яке повинна вирішити військова реформа в Україні, є визначення концепції і вибір шляхів перебудови вищої військової школи. Адже від основ, які будуть закладені у її фундамент, залежить обороноздатність держави, можливість здійснювати незалежний вибір у вирішенні внутрішніх і міжнародних проблем. Сьогодні вченими і практиками України ведеться детальна розробка концепції, шляхів поновлення структури, основних елементів і технологій навчання у вищій військовій школі. І, хоча вона потребує практичного підтвердження, очевидно, що основні її елементи засновані на положеннях, які пройшли перевірку у вітчизняній і зарубіжній педагогічній практиці. В основі реформи вищої військової освіти лежить перетворення процесу і результату засвоєння систематизованих знань, навичок, умінь, необхідних різним категоріям військових фахівців для здійснення професійної діяльності. Тому проектування структури військового навчального закладу і розробка технології навчального процесу повинні визначатися, перш за все, тією діяльністю, до якої фахівець готується. Зміст підготовки визначається попередньо спроектованою організаційною системою, з урахуванням прогнозу розвитку самої діяльності за спеціальністю, спеціалізацією, кваліфікацією, які, в свою чергу, залежать від засобів і способів ведення збройної боротьби. Отже, навіть якщо буде в усіх деталях розроблено модель особистості фахівця, яка включає кваліфікаційні характеристики, психограми, буде визначено дидактичну систему і технології навчання, — все одно головним завданням залишиться наукова розробка, теоретичне обґрунтування найбільш досконалих форм і методів професійної підготовки, активізації усіх ланок навчально-виховного процесу, мобілізації зовнішніх і внутрішніх ресурсів цієї системи.

Важливим резервом підвищення ефективності підготовки до професійної діяльності є урахування суб'єктивного фактору навчання, опора на індивідуальні особливості тих, хто навчається. Будь-який навчальний чи виховний вплив, що реалізується

ся у стінах вищого військового навчального закладу /надалі -- ВВНЗ/, повинен мати свою адресу, конкретного суб'єкта, до якого він звернений. У протилежному випадку діяльність тих, хто навчає, і тих, хто навчається, буде проходити за власними законами, а ефективність чинного впливу набуде формального характеру. Коли ж система зовнішніх впливів спирається на власну активність тих, хто навчається, її результативність значно збільшується. Стратегія сучасної підготовки у ВВНЗ базується на визнанні основних сторін, що взаємодіють /той, хто навчає, і той, хто навчається/, як рівнозначних партнерів спільної діяльності. У свою чергу, це передбачає не пригнічення однієї індивідуальності іншою, жорстке декларування мети і способів цієї взаємодії, а гнучку взаємоадаптовану тактику, що позитивно корелює з базовими психологічними характеристиками кожної із сторін.

Військові ВВНЗ зможуть лише тоді вирішити свої завдання і виправдати соціальні надії, коли будуть готувати військових фахівців, загальна і професійна культура яких буде розвиватись випереджувальними темпами по відношенню до розвитку військової справи, спроможних повною мірою виконувати покладені на них суспільством обов'язки - оволодіти багатством теорії і практики військової справи, сформувані на цій основі свій власний стиль і методи роботи.

Однак, аналіз знань, які отримуються у ВВНЗ, свідчить, що тільки у 20 - 25% випускників рівень інженерної підготовки відповідає сучасним вимогам. Крім того необхідно враховувати, що випускник училища - це лише основа для формування фахівця-професіонала. Тому потрібне напрацювання системи і механізмів контролю, удосконалення всього процесу професійного становлення: орієнтації, навчання, подальшої діяльності.

Від чого ж залежить успіх професійної діяльності? Які умови необхідно створити у ВВНЗ для подолання розриву між навчальною і практичною діяльністю? Проблема ця виникла не сьогодні. Тією чи іншою мірою вона досліджувалася і теоретично, і практично. Серйозні дослідження проведені вченими України, Росії та інших держав щодо вивчення різних аспектів підготовки до діяльності, адаптації і професійного становлення випуск-

ників. Це роботи Артамонова В.Н., Григалюнене С.А., Зотевої В.А., Пуятіна В.П., Мєнова В.А. Один з напрямків пов'язаний із дослідженням проблеми готовності випускників педагогічних ВНЗ до педагогічної діяльності. Ці проблеми вирішували Багаєва І.Д., Мороз О.Г. Інший напрямок - вивчення і профілактика труднощів, з якими зустрічаються випускники. Цими проблемами займаються Кузьміна Н.В., Кузьміна Р.А., Русалінова Н.В. Ідеї Кузьміної Н.В. розвивали Акімова Л.П., Деркач А.А., Засобіна Г.А., Максимова Є.А., розглядаючи педагогічні труднощі у плані формування структурних компонентів педагогічної діяльності під час навчання в педагогічному навчальному закладі. Дидактичний аспект педагогічних труднощів досліджував Бабанський Ю.К. Велика група вчених вивчала проблеми адаптації до діяльності, виділяючи при цьому різні її аспекти. Так, проблеми соціальної адаптації досліджувались у роботах Андрієвського Б.М., Борисової Л.І., соціально-психологічної - Вершеловського С.Г., Воронова Р.А., Кірпічникова Е.П., Овдєй С.В., Тамаріна В.Є., Сластьоніна В.А. та інших.

Обґрунтовані в перелічених дослідженнях висновки і рекомендації могли б частково використовуватись уже зараз, посилюючи позитивні сторони окремих елементів і всього педагогічного процесу у ВНЗ. Однак вони потребують перевірки у військових навчальних закладах. Тим більше, що в умовах реформи військової освіти виникає необхідність переходу від аналітичного розгляду проблеми до відтворення процесу підготовки до діяльності, як динамічної системи. У зв'язку з цим виникає проблема - як теоретично обґрунтувати і на практиці оптимізувати педагогічну систему ВНЗ, щоб надійно і ефективно забезпечити успішність професійної діяльності випускника?

Беручись за її вирішення, ми виходили з припущення, що визначена частина існуючих недосконалостей для цієї системи, помилок і недоробок зумовлюється відсутністю єдності психологічної структури навчальної і професійної діяльності, оцінюючих критеріїв оволодіння нею на етапах навчання, врахування динаміки розвитку особистісних характеристик тих, хто навчається, системи педагогічного керівництва підготовкою до конкретної діяльності за функціональним призначенням.

Об'єктом дослідження, таким чином, є процес підготовки до професійної діяльності у вищому військовому навчальному закладі.

Предмет дослідження – умови і фактори, які мають вплив на підвищення можливостей випускників успішно адаптуватися і ефективно здійснювати професійну діяльність за призначенням.

Мета дослідження була визначена як пошук принципів, умов, керуючись якими можна підвищити ефективність підготовки до професійної діяльності у вищому військовому навчальному закладі.

Гіпотеза дослідження – припускається, що процес підготовки тих, хто навчається, до професійної діяльності можна оптимізувати, якщо знайти суперечності між уявленнями про неї, професійною підготовкою і реальними вимогами військової практики, визначити умови розв'язання цих суперечностей у процесі навчання у ВНЗ і відповідно до цього:

- зкорегувати процес відбору та підготовки фахівця у ВНЗ з точки зору єдності психологічної структури навчальної і професійної діяльності;
- створити систему оцінювачих критеріїв на всіх етапах навчання у ВНЗ з точки зору успішності підготовки до професійної діяльності;
- реалізувати систему педагогічного керівництва підготовкою до конкретної діяльності за функціональним призначенням;
- створити в структурі і технології навчання у ВНЗ умови і мотиви для самоудосконалення і всебічного розвитку особистості того, хто навчається;
- передбачити при моделюванні і плануванні навчально-виховного процесу у ВНЗ упорядковану сукупність організаційно-педагогічних заходів, спрямованих на гуманізацію професійної освіти.

При підтвердженні гіпотези стане можливим якісне поліпшення підготовки фахівців на усіх етапах навчання у ВНЗ, а також керування процесом формування особистості на різних рівнях підготовки до професійної діяльності. Це дасть змогу готувати фахівців, загальна і професійна культура яких буде розвиватись випереджувальними темпами по відношенню до розвитку

військової справи.

Завдання дослідження:

1. Провести дослідження підготовки військових фахівців у вітчизняній та зарубіжних військових школах.

2. Визначити фактори успішності професійної діяльності і на цій підставі розробити дидактичну модель професійної підготовки у ВВНЗ.

3. Виявити динаміку формування особистісних характеристик вій, жте навчається, у відповідності з ходом навчального процесу, модальністю внутрішньої чутливості і структурою професійної діяльності і на цій основі побудувати модель навчально-виховного процесу у ВВНЗ.

4. Перевірити можливість впровадження у практику теоретичних та експериментальних результатів дослідження, їх ефективність.

Методологічною основою дослідження є вчення про діяльнісну і творчу сутність особистості, про взаємодію і взаємобумовленість особистості і суспільства, їх адмність; теорія відношень, яка розробляється у вітчизняній і зарубіжній педагогіці, психології та соціології. Теорія навчальної діяльності, основана на вченнях Л.С.Виготського, Н.Я.Гальперіна, В.В.Давидова, О.М.Леонтьєва, С.Л.Рубінштейна, Н.І.Талізної.

Джерела дослідження - праці вітчизняних та зарубіжних вчених, докторські та кандидатські дисертації, матеріали науково-практичних конференцій, праці військових академій, історичні формуляри ВВНЗ, архіви.

База - дослідницько-експериментальні роботи у ВВНЗ Збройних Сил України, школах Києва, Київської, Кіровоградської і Донецької областей, вибірки випускників 1986-1993 р.р. Експеримент проводився у Київському інституті Сухопутних військ, Київському вищому загальновійськовому командному училищі /три навчальних групи загальною чисельністю 89 осіб/, на базі військових частин у с. Деона, м. Миколаєві, Білій Церкві, Гостомелі /340 офіцерів, які займають первинні посади/. У проведенні констатуючого експерименту брали участь 893 курсанти київських ВВНЗ.

Етапи, методи і організація дослідження

Перший етап, пошуково-теоретичний /1985 - 1988 р.р./.

На цьому етапі здійснювалось теоретичне осмислення, аналіз стану проблеми, визначення вихідних позицій, методології та методики дослідження. Оволодіння понятійним апаратом, розробка загальної гіпотези. Використовувались методи: аналіз і узагальнення досвіду з проблеми, що вивчається, включене спостереження за діяльністю тих, хто навчається, випускників, стажистів, бесіди, анкетування, звіти про стажування. Був організований пошуковий експеримент, пов'язаний з побудовою моделі педагогічної системи, яка забезпечує формування у тих, хто навчається, особистісних характеристик, необхідних для оволодіння професійною діяльністю.

Другий, діагностично-експериментальний /1988 - 1989 р.р./.

Вивчалась структура навчальної і професійної діяльності, їх елементи і суперечності, етапи і стадії оволодіння знаннями, фактори, які впливають на їх якість, підсумкові показники, що визначають їх успішність. При цьому використовувались методи: експериментальні, праксиметричні і математичні.

Третій, дослідно-експериментальний /1989 - 1992 р.р./.

На основі системного підходу перевірялись і уточнювались розроблені теоретичні і методичні положення дослідно-експериментальної роботи у ВНЗ. У військових частинах проводилась оцінка діяльності випускників. Використовувались методи експертних оцінок, аналіз підсумків діяльності, узагальнення незалежних характеристик, математичної статистики. Для обробки результатів було використано вхідну мову програмного пакету /СУБД/DBASE 4 PLUS, орієнтованого на використання для статистичної обробки і пошуку у великих масивах інформації

Четвертий, завершально-узагальнюючий /1992 - 1993 р.р./.

Проведено підсумкову систематизацію і обробку результатів дослідження, додаткову перевірку окремих положень і висновків, методичних рекомендацій, розроблених у ході дослідження, їх впровадження у практику роботи.

Новизна дослідження полягає в тому, що на основі аналізу професійної діяльності офіцера на первинній посаді були виявлені фактори професійної характеристики основних груп офі-

церовських професій, які є визначальними для успішної діяльності військового фахівця, досліджені динаміка і послідовність змін особистісних характеристик майбутніх фахівців під час навчання у ВНЗ. На цій основі, враховуючи зовнішні умови, необхідні для ефективно організації навчально-виховного процесу, побудована навчальна система, яка забезпечує диференціацію навчання за особистісними факторами і підвищує ефективність підготовки до професійної діяльності.

На захист виносяться:

1. Положення про те, що процес формування необхідних для професійної діяльності особистісних характеристик тих, хто навчається у ВНЗ має нерівномірний характер. Кожній стадії цього процесу притаманні свої психологічні новоутворення, згідно з якими кожна група професійно-важливих якостей має свій строк найбільш інтенсивного розвитку.

2. Система вимог до організації і змісту дидактичного процесу у ВНЗ, розроблена відповідно до етапності розвитку тих, хто навчається.

3. Організаційно-педагогічні умови навчальної діяльності, які дозволяють у найбільш сприятливий для цього період, поетапно, диференційовано формувати якості, необхідні фахівцю для ефективного здійснення професійної діяльності.

Практичне значення дослідження.

1. Основні висновки і рекомендації дослідження спрямовані на удосконалення проектування та організації всього процесу навчання у ВНЗ на основі розгорнутої послідовності точно визначених, диференційованих за особистісними факторами тих, хто навчається дидактичних цілей.

2. Розроблені і відібрані методики та послідовність вивчення діяльності офіцерів у професійно-визначальних ситуаціях можуть використовуватись при визначенні факторів професійних вимог з усіх військово-облікових спеціальностей.

3. Урахування в ході організації навчально-виховного процесу у ВНЗ етапів, найбільш сприятливих для розвитку професійно-важливих характеристик особистості спричиняє оптимізацію підготовки до практичної діяльності.

4. Практичні рекомендації, одержані у результаті дослід-

ження, використані при розробці програм, визначенні технологій навчання і плануванні навчального процесу у Київському інституті Сухопутних військ та Цієському гуманітарному інституті Міністерства оборони України.

5. Урахування при плануванні роботи груп професійного відбору і психологічного супроводження навчально-виховного процесу виявлених у ході дослідження груп якостей, що відрізняються одна від одної за "критерієм розвитку" за час навчання у ВНЗ, динаміки їх формування, дає змогу підвищити якість відбору і забезпечити зміст зовнішніх впливів модальності внутрішньої чутливості тих, хто навчається, на всіх етапах навчання.

Апробація дослідження здійснювалась у Київському інституті Сухопутних військ. Узагальнені результати доповідались і обговорювались на науково-практичних конференціях міжнародного /м. Київ 1989 р., 1991 р., 1993 р./, республіканського /м. Київ 1992 р., 1993 р., м. Ізмаїл 1992 р./ рівнів. Основний зміст дослідження знайшов відображення у виданих навчально-методичних посібниках, надрукованих статтях.

СТРУКТУРА І ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Робота виконана у відповідності з проблемно-хронологічним принципом дослідження і складається з вступу, двох глав, 10 таблиць, однієї схеми, однієї гістограми, заключної частини, списку використаних джерел і літератури, чотирьох додатків.

У вступі обґрунтовується вибір теми, розкривається її актуальність, ступінь розробки. Сформульовані задум дослідження і проблеми, що витікають з нього. Визначені об'єкт, предмет, мета, гіпотеза і завдання дослідження. Обґрунтовані його новизна, практичне значення, етапи і методи. Розкриті методологічна, джерельна і методична бази. Висловлюється авторське бачення можливостей вирішення проблеми підвищення ефективності підготовки до професійної діяльності шляхом подолання суперечностей між вимогами військової практики і уявленнями про неї, які складуються під час навчання, змістом навчальної і професійної діяльності, необхідністю, з одного боку, сформу-

вати в процесі підготовки у ВНЗ особистість творчу, здібну до саморозвитку, а з другого – підвести тих, хто навчається, до необхідного суспільству стандарту /модель фахівця/, який окладається з системи нормативних вимог.

У першій главі "Особливості формування особистості офіцера в процесі навчання у ВНЗ", автор на основі аналізу світового і вітчизняного досвіду збройного захисту держави і підготовки офіцерських кадрів, обґрунтовує положення про те, що поки в суспільстві приділяється певна увага військовій освіті, вона могутня і процвітає. Як тільки увага до неї зменшується, настає занепад держави. Провідною ланкою, яка визначає стан військової справи, є офіцер. На його плечах тримається вся військова організація. В той же час, його положення і ефективність діяльності залежить від цілої низки факторів, серед яких освітницький фактор і особистісні якості грають роль базового компоненту. Принципово важливим у військовій освіті є питання про зміст підготовки офіцерських кадрів. Проведений аналіз і результати дослідження показують, що:

1. Зміст – найголовніший компонент освіти офіцерів. При його визначенні важливе значення мають а/ "вихід" на реалізацію головного цільового завдання підготовки офіцерів; б/ визначення оптимальної пропорції між загальнокультурною, загальновійськовою і загальноосвітньою підготовкою.

2. Важливішим завданням є формування і розвиток особистісних характеристик.

3. Базовою основою освіти особистості офіцера є загальна культура. Військова спеціалізація може бути здійснена лише на основі широкої і глибокої загальновійськової підготовки, яка включає знання всевітньої військової історії, загальної методології військової справи і приватної методології військової підготовки.

4. Зміст військової освіти повинен бути диференційованим і забезпечувати: а/ спадкоємність і послідовність у підготовці офіцерських кадрів на різних рівнях; б/ прямиці у розвитку сутнісних сил особистості; в/ "стикування" із загальною системою вищої освіти у державі.

Таким чином, були визначені загальні підходи до висоруду

напрямків вдосконалення освіти офіцерів. Важливим завданням, яке вирішувалось в ході дослідження, було визначення педагогічних умов підвищення ефективності підготовки до професійної діяльності в процесі навчання у ВВНЗ. А її вирішення неможливе без аналізу цієї діяльності. Тільки внаслідок професіографії може бути реалізований діяльнісний підхід, який передбачає співвідношення елементів /дій, операцій/, оцінюваних за допомогою надійних критеріїв, з діями і операціями, які входять в структуру професійної діяльності. Аналіз підходів до оцінки змісту і готовності до неї у вітчизняній і зарубіжній літературі дозволяє уявити її як цілеспрямований і організований процес, в якому можна виділити два етапи. Перший - збирання інформації з професійної діяльності, побудова професіограми. Другий - використання професіограми для вирішення практичних чи теоретичних завдань /вибір критеріїв успішності, підбір тестів для її оцінки або прогнозування, класифікація професій і т. ін./.

Виходячи з задуму дослідження, з метою одержання узагальненої професіограми військового фахівця, на базі п'яти ВВНЗ і семи військових частин Одеського військового округу були вивчені посадові обов'язки, інструкції, які визначають зміст діяльності офіцера при виконанні основних обов'язків у різних професійно-визначальних ситуаціях /вивчались тільки первинні посади, на які призначаються випускники після закінчення ВВНЗ - всього 34 посади/. Методом спостереження визначались окремі характеристики діяльності, емоційна напруженість праці, особливості спілкування в процесі діяльності, відповідність реальної роботи вимогам інструкцій і настанов, індивідуальні варіації у виконанні одних і тих самих обов'язків. Це дозволяло визначити ряд характеристик діяльності фахівців, які виконують обов'язки на різних первинних посадах. Далі, в ході інтерв'ю, бесід аналізувались приклади успішного і нещасливого виконання обов'язків, виявлялись фактори, які визначають відмінності у ефективності професійної діяльності, а також умови і причини, які негативно впливають на процес професійного становлення на первинній посаді. Зібрана інформація доповнювалась об'єктивною реєстрацією професійної діяльності за допомогою хро-

нометрування. Отримані дані з кожної спеціальності були узагальнені в описувальних характеристиках. Вираженість елементів в описувальних характеристиках оцінювалась експертами у військах. Одержані характеристики класифікувались за принципом схожості включених до них елементів: дій, обов'язків. Потім проводився факторний аналіз. Для одержаних факторів були розраховані коефіцієнти вагомості усереднених показників методом вартісних регресійних залежностей. Коефіцієнти вагомості розраховувались методом найменших квадратів. Показники якості професійних вимог визначались за найбільшим значенням інтегрального показника якості. В результаті було виділено одинадцять факторів професійних вимог. На їх основі сформульовані параметри професійної характеристики.

I. Наявність освіти, спеціальної підготовки, розумовий розвиток;

2. Адекватне самостійне сприйняття дійсності і її перетворення;

3. Навички ритмічної, послідовної і напруженої праці протягом тривалого часу;

4. Здатність до самопізнання, адекватної самооцінки, саморозвитку;

5. Емоційно-вольова стійкість, психологічна готовність до діяльності в професійно-визначальних ситуаціях;

6. Здібності до ручної праці;

7. Швидкість і спритність;

8. Комунікабельність;

9. Організаторські здібності;

10. Наявність професійної мотивації і спрямованості;

II. Естетичне сприйняття діяльності.

У відповідності з ними експерти оцінювали по 10 офіцерів кожної з 34 спеціальностей, одночасно проводячи рангування. Послідовність у списках, яка була отримана на основі середніх оцінок параметрів професійної характеристики і рангових оцінок, досліджена за допомогою обчислення коефіцієнту кореляції Спірмена, дала результат від 0,83 до 1. Це говорить про те, що параметри професійної характеристики дійсно визначають успішність професійної діяльності для цих спеціальностей. Оцін-

ки в усіх випадках співпали з показниками успішності професійної діяльності молодих офіцерів, які надавалися їм у частинах за результатами атестування. Це свідчить також і про те, що параметри професійної характеристики можуть бути достатньо обґрунтованими критеріями при визначенні рівня підготовки до професійної діяльності в процесі навчання у ВВНЗ. На наступному етапі за допомогою опитувальника Ліпмана, який використовується для вивчення професій сенсомоторного профілю, респондентам було запропоновано оцінити важливість і значення перелічених в опитувальнику якостей для свого виду діяльності. За допомогою дешифратору були визначені оцінювані якості особистості /група якостей/ і розраховані середні оцінки кожної з них по всій групі обстежених фахівців. Розраховано середній бал по кожній групі властивостей. Встановлена їх ієрархія і здійснено співставлення виділених професійно-значущих якостей з професійними завданнями. В результаті було отримано ряд загальних і спеціальних професійно-важливих якостей в залежності від основного змісту діяльності і основних груп офіцерських професій.

На основі визначених якостей була проведена оцінка ступеня і динаміка їх розвитку під час навчання у ВВНЗ. Було виявлено, що система підготовки у ВВНЗ у різній мірі впливає на розвиток професійно-важливих якостей, а процес професійного становлення індивіду в умовах військового навчального закладу має нерівномірний характер. Виявлена нерівномірність у змінах особистісних характеристик була використана при побудові моделі педагогічної системи. При цьому передбачалось, що ефективність підготовки до професійної діяльності зростає, якщо на основі виявленої етапності процесу розвитку тих, хто навчається, визначити основні завдання, які доцільно вирішувати на кожному з етапів навчання. У відповідності з цим, поетапно, забезпечити зміст зовнішніх впливів модальності внутрішньої чутливості, і таким чином формувати необхідні для професійної діяльності якості в найбільш сприятливий для цього час.

У другій главі "Організаційно-педагогічні умови формування у офіцерів в процесі навчання особистісних якостей, не-

• необхідних для їх професійної діяльності" на основі аналізу матеріалів, зібраних в ході атестування 19 вищих військових навчальних закладів, визначено ряд зовнішніх умов, необхідних для побудови ефективною навчальною системою. На цій основі були визначені цільові установки, які повинні діяти у ВНЗ різних типів, рівні підготовки, котрі відповідають характеру військової професійної діяльності офіцера. Визначено, що основне призначення навчальною системою повинно полягати у реалізації на практиці завдань з підготовки військових кадрів.

На основі проведеного дослідження і зроблених розрахунків була створена модель навчально-виховного процесу. Основними умовами його оптимізації були: діагностично задана мета навчання; забезпечення орієнтації всього процесу навчання на досягнення конкретної військово-професійної мети; вирішення завдання інтеграції зусиль усіх дисциплін в процесі навчання для досягнення визначеної мети; диференціація оволодіння змістом навчання професійної діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей тих, хто навчається; використання в навчальному процесі форм і методів у відповідності з обраною стратегією навчання; створення під час роботи по оволодінню елементами професійної діяльності внутрішньої мотивації; здійснення вимірів і оцінка завданнях /планованих/ і одержаних якостей і властивостей майбутнього фахівця; використання прийнятої у ВНЗ технології навчання з урахуванням змін особистісних якостей і модальності внутрішньої чутливості, яка залежить від періоду навчання.

Для проведення формульного експерименту були визначені три навчальні групи з різних ВНЗ. Під час професійного відбору до них увійшли лише ті абітурієнти, які отримали найвищий бал з рівня розвитку якостей, що найменш піддаються змінам під час навчання. За виключенням 4 і 5 груп, рівень розвитку інших якостей у контрольних групах виявився навіть децю вищим. Бал атестата про середню освіту у експериментальних групах склав 3,8, у контрольних - 3,89. Середні показники розвитку основних груп особистісних характеристик у абітурієнтів на початок навчання у вашому військовому на-

вчальному закладі мали такий вигляд:

Групи якостей за важливістю змін під час навчання у ВНЗ	Середній показник розвитку /за 7-бальною шкалою/	
	експериментальні	контрольні
I група /яка визначає "професійне обличчя"/	2,8	3,0
II група /"загальнохарактерологічні"/	3,4	3,42
III група /медико-психологічні/	5,1	5,18
IV група /овітоглядні/	5,42	5,3
V група /професійної мотивації і спрямованості/	7,0	5,46

Серед інших організаційних умов проведення експерименту були:

1. Призначення на посади командирів рот, взводів у експериментальні групи офіцерів, які мають досвід роботи на першій посаді, до якої ВНЗ готує випускників.

2. Залучення до роботи з ними викладачів, які мають рівень психолого-педагогічної підготовки не нижче середнього і відкритий тип сприймання.

3. Попередня робота з командирами рот, взводів, яка містила в собі проведення занять з психолого-педагогічної тематики, визначення і корегування стилю керівної діяльності, знайомство з програмою і роз'яснення мети експерименту.

4. Підготовча робота з викладачами. Розкриття мети і змісту експерименту. Висвітлення значення для професійної діяльності факторів професійних вимог і необхідність формування особистісних характеристик випускників у відповідності з параметрами професійної характеристики.

5. Планування занять в експериментальних групах з урахуванням таких параметрів: навчання з кожної дисципліни повинне здійснюватись безперервно з урахуванням оптимальної щільності, визначеної специфікою предмету /але не більше, ніж 12 годин на тиждень/; кількість навчальних дисциплін, які вивчаються у семестрі, і навчальних годин повинні забезпечувати вказану щільність; на навчальний тиждень на кожну дисципліну виділяється 6 - 8 годин занять під керівництвом викладача і 2 - 4 години для самостійних занять.

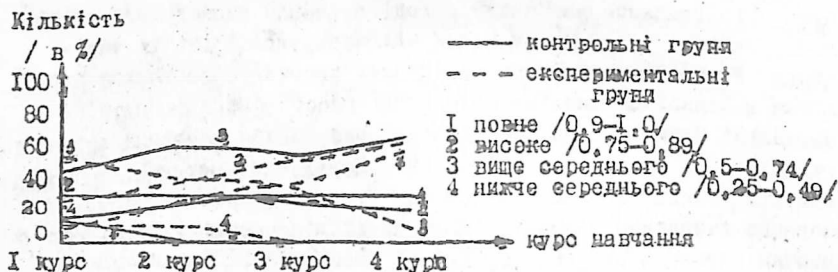

В ході експерименту на підставі кваліфікаційних характеристик була складена і згрупована за видами діяльності система узагальнених /типових/ завдань, до вирішення яких повинен бути підготовлений випускник в ході вивчення навчального предмету, визначені вимоги до рівня підготовленості для їх вирішення /репродуктивний, продуктивний, творчий/. Навчальна програма з кожної дисципліни була продіагностована і розбита на навчальні елементи. На цій підставі побудована логічна структура кожної навчальної дисципліни. Надалі предметно-методичні комісії кафедр на основі експертних оцінок визначили критерії повного засвоєння елементів навчальної діяльності і, з урахуванням вагомого коефіцієнту кожної дисципліни, була побудована система рейтингових оцінок, відпрацьований підхід до визначення коефіцієнту засвоєння. Одночасно проводилась робота по обговоренню і визначенню підходів до технології навчання.

Під час дослідження було виявлено, що курсанти часто дуго протиставляють зовнішнім вимогам власну логіку поведінки. Включаючись до системи професійної підготовки, вони виробляють власну концепцію навчання, у середині якої /з самих різних причин/ можуть реалізовуватися відношення співпадання або розходження суб"ект-об"єктного сенсу навчальної діяльності. З урахуванням виявленої етапності у формуванні особистості, побудови навчальної діяльності на основі загальної періодизації розвитку тих, хто навчається, було знайдено ряд розбіжностей при визначенні основних компонентів структури діяльності і спостереженні форм їх об"єктивації. Для експериментальних груп такі розбіжності становили в середньому 12%, контрольних - 65%. На основі цього можна стверджувати, що створені в ході експерименту організаційно-педагогічні умови, оприяць активізацію суб"єктивного фактору навчання. Це дозволило виробити у тих, хто навчається, в експериментальних групах, відмінний від традиційно-усталеного у вищих військових навчальних закладах тип навчальної діяльності. Підтвердженням цього є те, що завдання курсантам структура навчального процесу /кількість і найменування навчальних предметів для контрольних і експериментальних груп однакові/ має істотну різницю у суб"єктивній її проєкції.

Графіки

розподілу курсантів за параметром прийняття професійної необхідності навчального процесу

Розходження між заданою логікою професійної підготовки і її суб'єктивним прийняттям, динаміка їх зміни в контрольних і експериментальних групах показує, що запропонована система і технологія навчання, організаційно-педагогічні умови, створені під час її реалізації, дозволили:

1. Усвідомити курсанту себе як особу, включену в об'єктивний процес і, таким чином, будувати свою діяльність з урахуванням необхідності коригувати свої вчинки, поведінку і спосіб життя в ході навчального процесу.

2. Усвідомити свій рівень оцінки подій, які відбуваються усередині системи, і, у випадку невідповідності досягнутого рівня аналізу виділених критеріїв тим, що об'єктивно відбувається, зробити спробу піднятися до рівня теоретичних узагальнень, шукати адекватні характеру цих подій методи аналізу.

3. Усвідомлювати умови, в яких відбувається його діяльність, оцінювати їх у відповідності з поставленими завданнями і, у випадку розходження, намагатись змінити або ці умови, або спосіб організації своєї діяльності у бажаному напрямку.

4. Навчитись перебудовувати свою діяльність у відповідності з усвідомленим і прийнятим ідеалом доцільного до системи способу самореалізації.

Таким чином, ми отримали підтвердження, що розроблена в процесі дослідження система ефективна і дає можливість значно вдосконалити професійну підготовку у вищому військовому нав-

чальному закладі.

В заключній частині автор підводить основні підсумки проведеного дослідження, робить висновки, рекомендації з подальшого вивчення проблеми, її реалізації в практичній діяльності ВНЗ. Зокрема підкреслюється, що запропонована система організаційно-педагогічних умов оптимізації процесу підготовки до професійної діяльності досягає високого рівня ефективності за рахунок відповідності своєї теоретичної і практичної побудови реальному, складному, багатоетапному і багаторівневому процесові навчальної діяльності, який спрямований на цілісне формування інтелекту, моральності, почуттів, волі активно-творчої особистості, на підготовку висококваліфікованого в своїй галузі військового фахівця. Результати проведеного дослідження переконливо свідчать про ефективність системи на всіх етапах підготовки фахівця. Це дало можливість автору внести пропозиції до практичного використання керівним, викладацьким і командним складом ВНЗ запропонованої системи. Щоб зробити цей процес цілеспрямованим, плановим і динамічним, необхідно:

1. Забезпечити активне ознайомлення з основними елементами запропонованої системи командного і професорсько-викладацького складу ВНЗ. Для цього надрукувати їх у пресі, провести широку дискусію в Академії Збройних Сил України, Харківському військовому університеті і військових інститутах. Розглянути питання про ввеложення змістовних елементів системи у основні нормативні документи по організації навчально-виховного процесу у ВНЗ. На базі Військового гуманітарного інституту створити консультативний методичний центр. Узагальнений досвід методичної роботи ВНЗ по формуванню особистісних характеристик, необхідних для професійної діяльності регулярно подавати у міжвузівському збірнику і вводити в пам'ять ЕОМ методичного кабінету Управління військової освіти.

2. При плануванні роботи груп професійного відбору і психологічного супроводження навчально-виховного процесу враховувати визначені в процесі дослідження групи якостей і динаміку їх формування з метою забезпечення змісту зовнішніх впливів під час навчання модальності внутрішньої чутливості тих, хто

навчається, на всіх етапах навчання у ВНЗ.

3. Вдосконалити систему професійної підготовки викладачів. У Військовому гуманітарному інституті створити курси підвищення кваліфікації викладацького складу. Заняття проводити активними методами із залученням тих, хто навчається, до їх підготовки і проведення. Зміст курсів повинен носити селективний характер. У зміст підготовки включати теми, пов'язані з формуванням вмінь вивчати, формувати і керувати розвитком особистісних якостей курсантів, які визначаються факторами професійних вимог.

4. При оцінюванні діяльності викладачів ВНЗ, командного складу курсантських підрозділів і офіцерів соціально-психологічної служби головну орієнтацію роботи на кінцевий результат-вміння тих, хто навчається, здійснювати діяльність по вирішенню узагальнених типових завдань на рівні, визначеному кваліфікаційною характеристикою. Для цього, від системи оцінюючих показників, спрямованих на визначення ступеню оволодіння знаннями перейти до рейтингової системи оцінювання і визначення коефіцієнту засвоєння навчального матеріалу. Предметно-методичним комісіям кафедр одним із головних напрямків своєї роботи визначити розробку еталонів ефективної діяльності тих, хто навчається, для різних рівнів оволодіння нею у відповідності з вимогами кваліфікаційної характеристики.

5. У ВНЗ організувати систему психолого-педагогічної підготовки командного складу курсантських підрозділів, відбираючи для роботи з особовим складом переважно офіцерів, які мають практичний досвід діяльності на первинній посаді, до якої готує випускників ВНЗ.

6. У наукових центрах ВНЗ організувати роботу по створенню і відбору методик для визначення факторів професійних вимог з усіх військово-облікових спеціальностей і методик оцінювання їх розвитку на різних етапах навчання.

Основний зміст дослідження викладено автором у таких публікаціях:

1. Методические указания, планы семинарских и практических занятий по военной психологии и педагогике. /учебное пособие/ - Киев, КВТИУ, 1989, - 2,5 п.л.

2. Психолого-педагогические условия совершенствования подготовки выпускника училища // В учебно-методическом сборнике № 13 Киевского ВТИУ. — Киев, КВТИУ, 1990. — с. 34 — 36.

3. Зміст і напрямки діяльності по підвищенню якості формування педагогічної майстерності в інженерному навчальному закладі /тези доповіді на міжнзівській науково-практичній конференції 29 — 30 травня 1991 р. / В кн. Формування педагогічної майстерності в системі професійної підготовки майбутнього вчителя. Частина I. Київ, 1991 р., — с. 33 — 34.

4. Военный педагог: каким ему быть / В газ. Народная Армия 11 июня 1992 г., — с. 3, 1 п.л.

5. Аналіз процесу формування у тих, хто навчається у ВНЗ, особистісних характеристик для майбутньої професійної діяльності. /тези доповіді на республіканській науково-практичній конференції 4 — 5 лютого 1993 р. // В кн. Наукові заходи реформування вищої освіти в Україні. Київ, 1993 р., — 1 д.д.

ТЕМА I ПРЕДМЕТ НАУЧНОГО АТЕИЗМА

К. Маркс, Ф. Энгельс, В. И. Ленин о нем. Научный атеизм — важная сторона диалектико-материалистического мировоззрения. Научный атеизм — отрасль философского знания. Два аспекта

